

Bacsányiné Baumberg Gabriella.

(Második közlemény.)

II.

BOLDOG ÉVEK.

(1800—1809.)

KININGER festő estélyén, 1799 október 17. napján² egy férfi lép Gabriella elé: Bacsányi János, a „szellemdús magyar.“³ Mögötte boldogtalan első szerelme, börtönben töltött ifjú évei; most csekély napi-díjas állást tölt be a Bankaladmissionnál. Gabriella, az „üvegházi virág, ki eddig konyhanövények közt tengődött,“⁴ ki fázott „a leányság könnyü lenruhájában,“⁵ ideáljára talált Bacsányiban. Érett koruk, emelkedett gondolatviláguk, költői hajlamaik vonzalmukat ifjú szerelmenél értékesebbé teszik. Főképpen szellemük ragadjákkal el egymást. „A léleknek nincs neme!“⁶ mondja Gabriella és soká nyugovó lelkében zúgó harc kezdődik a hatalmasan leigázó érzelmek ellen. Leveleiben, miket mindjárt ismeretségük után sűrűn vált vele, szenvedélyes örömmel fakad ki, majd kerüli választottját, de Bacsányi hirtelen átugorja a barátság korlátait és már december 31-én igéri a jeggyűrű elküldését. Nem testi szépségét szereti Gabriellának; Isten rendelé őt neki, mert véle egyen-

¹ Thaly Kálmán id. cikke nyomán.

² Gabriella Bacsányihoz 1814 október 17-én: „Ma tizenöt éve láttuk egymást először.“ M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz. Horánszky (id. m. 141—142. l.) tévesen számítja vissza találkozásuk keltét 1798-ra. Levelezésük is 1799 őszétől kezdődik. Sőt Gabriella egyik levele szerint még későbbre csúszna a dátum; 1810 október 17-én kelt levél. Ugyanott B. I. 1315. sz. Ennek korábbi levelezésük mond ellent.

³ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

rangúnak alkotá. Gabriella visszautasítja vőlegénye sürgetéseit, hogy esküdjének meg.⁷ Néha egészen elborúl a lelke, töpreng, tépelődik. Elvállalta barátja boldogítását, lesz-e ereje hozzá? Mindent megtenne érte és nem tehet mást, csak írhat! Küldi Bacsányit, menjen, keressen más lány karjaiban boldogságot, ő nem fogja elirigyelni tőle, csak boldogúljon szerelmese. E lelki harc visszfénye ifjúkori költészete önzetlenségének.⁸ Az meg, hogy e följegyzéseit Bacsányinak olvasni engedte, megint a szerelemre vágyó leányt árulja el, ki hallani akarja kedvese ajkáról a mindenféle észszerű okokkal támogatott lemondásnál, nagylelkűségénél boldogítóbb tiltakozást: akárhogy is, ők el nem szakadhatnak többé.

Bacsányiék későbbi védencze, Hafner szerint a magyar költőnek hatalmas vetélytársa volt: Sedlitzky rendőrminiszter unokaöccse, egy Ohms nevű hivatalnok személyében.⁹ Levelezésükből annyi bizonyos, hogy Bacsányit csak Baumberg Flórián látta szívesen, Baumbergné soha. Mikor az apa betegsége súlyosra fordul, hűn ápoló gyermeke leplezetlenül önti ki előtte szívéét. „Ő maradjon barátod“ így áldja meg a haldokló frigyüket, és Gabriella a jelenethez hozzáfűzi: „Anyám ez-

⁴ Gabriella Bacsányihoz, 1799 november 4. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁵ Keltetetlen levél ezidőből; ugyanaz, ugyanott.

⁶ Ugyanaz, ugyanott; 1799 december 27.

⁷ Gabriella Bacsányihoz 1800 augusztus 1. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁸ Gabriella följegyzései 1800 szeptember 20. Ugyanott.

⁹ Horánszky és forrásai Gabriella első szerelmét rövid ábrándnak mondják, töredékes életrajzának hőisével cserélik föl Bacsányit, mikor a „nem épen szép“ stb. leírást a magyar költőre alkalmazván, ennek vetélytársát is az 1800 utáni időkbe helyezik; úgyszintén a leánynak anyjától való szenvedéseit is Bacsányiért hozott áldozatnak emlegetik (Horánszky id. m. 137–8. l. Szinyei id. m. 100 l.) Pedig sok bizonyíték van, hogy a költő nem Bacsányiért tűrte az önéletrajzban följegyzett üldözéseket. Egyrészt Pichler Karolina leírása Eberlről csaknem szósz szerint ugyanaz, a mit Gabriella önéletrajza névtelen hősnél találunk, s a mit Bacsányira alkalmaztak. És ki volna más a „Fährich“, kívül Gabriella együtt játszik színpadon, mint Ebert, akinek színi tehetségéről Pichler Karolina kétszer is megemlékezik. (Denkwürdigkeiten I. 175. és 126. l.) Az 1800-ban írott önéletrajz különben is mint rég elmúlt-ról, úgy beszél a szenvedésekről; ki is jelenti, hogy mindkét ifjútól elfordult örökre. Az se bizonyítma semmit, hogy az önéletrajz szerint az ifjú versben tesz vallomást. Tette ezt Bacsányi is (1799 december 29. Bacsányi emléksora Gabriellához. M. Tud. Akadémia kéziratára. 4°–1411. sz.) De Eberlről is feljegyzí Pichler Karolina, hogy irodalmi hajlamai voltak. Az életrajz hőse kitünő táncos, de tánczoltatott-e Gabriella Bacsányival, mikor 33 éves korában ismeri meg őt és már ifjúlánny korában lemondott a tánczról? Legfőbb érv egyébként, hogy Gabriella már sokkal régebb, 1789-ben panaszol verseiben, hogy árgusként őrzik, szemrehányásokkal üldözik bol-

alatt távol volt . . . Erre bejött és beszédünk megszakadt . . .¹⁰ Mikor pedig az apa, negyvenéves szolgálatáért 1800 április 11-én aranylánczot és érmet nyer jutalmul, és erre harmadnap elhúny,¹¹ Gabriella siet értesíteni kedvesét: „Viszontlátásról szó sincs többé . . . Magam is rég kerültem már . . . de írnod kell szorgalmasan.“ Ezt fűzi levele végére.¹²

Baumberg Flórián élete 71-ik évében halt el. Leányát az eset mélyen megrázza. Negyedéven belül anyja halála követte ezt,¹³ nagybátyja is elhunyt 1800—5 között, így marad és áll Gabriella egyedül a világon.¹⁴ Övéi elhagyták őt, ő világot hagyja el. Talán 1800 nyaráról való a leány e levele: „Fivérem! Te társaságbeli összeköttetéseimből kiragadsz, sehova se illek már, csak egy kis kunyhóba, amely a világtól elvon engem.¹⁵“ S hogy attól valóban elszokott, azt egy későbbi levele mutatja: „Régen hozzászoktam már az egyedülléthez.“¹⁶ Mig egyrészt elfordul a világtól, melyben eddig gyökerezett; másrészt férje befolyása alá kerül. Pichler Karolinával csak néha érintkezik, érintkezésüket is Karolina kezdi; 1801 május 15-én „Der Tanz“ című költeményét küldi el Gabriellának, és kéri, engedje meg, hogy e versét új kötetében neki ajánlhassa.¹⁷ Gabriella mindjárt válaszol. Barátnője gyöngédsége melegen érinti lelkét, de viszonzásul csak későbbre ígér maga is költeményt.¹⁸ Karolina e levélre mint barátságuk utolsó jelére emlékszik. Pedig Gabriella még elküldi neki „Amor und Hymen,“ „Die Erinnerung an 10-ten Junius“ és még egy költeményét, ezt Pichler Karolina köszönő soraiból tudjuk.¹⁹ Tekintve, hogy az Ámor és Hymen 1807-ben jelent meg, utolsó érintkezésük ez időre tehető. Viszonyukról többé mit sem tudunk, valószínűleg ekkor teljesen megszakadt, hisz Karolina már utolsó föllobbanására sem emlékezik. Pedig a Greiner lány mint Pich-

---

dogtalan szerelméért. (W. M. 1789; 29. l.) Ez ifjú tehát nem Bacsányi és vetélytársa sem lehet egy Bacsányiéval. Csak nem tartott ki a lány mellett 15 évig reménytelenül?

¹⁰ Gabriella Bacsányihoz 1801 április 8. M. Tud. Akadémia R. U. I. M. 4°—82. sz.

¹¹ Gyászjelentés másolata a M. Nemzeti Múzeumban B. I. 1315. sz.

¹² Gabriella Bacsányihoz 1801 hónap nélkül. M. Tud. Akadémia R. U. I. M. 4°—82. sz.

¹³ G. 139. l.   ¹⁴ G. 129. l.

¹⁵ Gabriella Bacsányihoz, év nélkül, augusztus 27. M. N. Múzeum B. I. 1315. sz.

¹⁶ Ugyanaz, 1910 október 4. Ugyanott.

¹⁷ Karolina Gabriellához 1801 május 15. M. Tud. Akadémia L. 4°—141. sz.

¹⁸ Gabriella Karolinához 1802 május 16. M. Nemzeti Múzeum kéziratára.

Külön őrzött levél. A kelet vagy itt, vagy a másik levélnél hibás. 1801 május 15-én küldi Karolina levelét és Gabrielláé 1802 május 16-ról van keltezve. Valószínűleg ez utóbbi levél kelte a téves, mert ez másolat.

¹⁹ A levél kelte év nélkül, márczius 23. M. Tud. Akadémia L. 4°—141. sz.

lerné is fönntartotta széles irodalmi összeköttetéseit, bár Alxinger, Blumaner elhulltak a régi gárdából, Karolina férjének háza az újabb tehetségeknek is megnyílik: Collin, Hormayr, Schlegel A. W., Körner látogatják szalonjait, Madame Staël is ismeretséget köt vele. Ily körben Gabriella sok indítékot nyert volna, bár a XIX. század második tizedében fénykorát élő romantika aligha ragadta volna magával költészetét.

Gabriellát talán csekély jövedelme is távoltartá régi fényes körétől. Kegydíjból élt, melyet édesapja érdemeiért kapott, aztán boldogsága is magába zárkózni készte. Lelkét egészen szerelme tölti be. Házassága előtt papírra veti néhány vívódását: a ráváró új élet rettenő boldogsággal tölti el. Óh, ha férje zsarnokává válik, ha rabszolgává alacsonyítja őt! „Lánczokat szivesen viselek, de zörgésüket hallani nem akarom.”²⁰ 1804-ben Bacsányit udvari fogalmazónak nevezik ki és 1805 június 5-én a Schotten-templomban oltár elé lépnek.²¹ A következő évek csönd-

Gabriella Bacsányi
gróf. Fürstberg

Bacsányiné aláírása.

ben telnek el. Gabriella szivesen hívja meg magukhoz Baróti Szabó Dávidot, ki örömet fejezi ki, hogy a főpoéta főpoétriát vesz társul magának.²² Persze a látogatásból mi sem lett. E zajtalan évekre

eshetik Bacsányi későbbi visszapillantása; midőn feleségét nehéz napjaikban így biztatja: „Majd bizalmasan, barátságosan fogunk vacsorai, esteli beszélgetéseket folytatni házi boldogságunk ölné.”²³ A már említett F. W. M. írja a költőnk akkori életéről: „Igénytelenül, bár magányos, de tevékeny házi életének körében elégtelen” él.²⁴ 1809-ig csöndben munkálkodik. Ez idő alatt „férjének szellemi iránya, mint az igazán szerető asszonyoknál oly természetes, hatalmasan hatott az övére s így költészetére is.”²⁵ Mert nem kell hinnünk, hogy Gabriella dicsvágy nélkül kötö sorsát Bacsányiéhoz, hogy ő a magyar költőért eldobta saját költői koszorúját.²⁶ Hogy ő tudva ment volna neki a ráváró nyomoruságnak, ez nem hihető, hiszen esküdni sem akar, míg Bacsányi illő álláshoz nem jut. Gabriella emberi nagyságát ne abban keressük, mintha ő talán egy sem hírnevet, sem nyugodt életet nem biztosító jövőnek neki ment volna, hanem abban, hogy mikor alig válnak be reményei, mikor a várt nyugalom, dicsőség helyett prózai életküzdelmek,

²⁰ M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 4°—141. sz.

²¹ Horánszky id. m. 164. l.

²² Abafi *Figyelője* 1882. évf. 395. l.

²³ Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 12. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. I. 1315. sz.

²⁴ G. Bevezetés LXIX. l.

²⁵ Pichler Karolina: *Zerstreute Blätter* 26. l.

²⁶ Horánszky (id. m. 165. l.) így fogja fel.

Bacsányiné Baumberg Gabriella
asszonykori képe.

vergődések és méltatlanságok jutnak neki, hogy mikor nem ülhet Máriaként nyugalomban férje mellett, fölinni annak szellemi kincseit, hanem mint maga nevezi magát: Mártaként²⁷ kell megdolgoznia az anyagiakért, ő akkor se áll kiábrándult szívvel a világban, akkor se tud egy perczig se kételkedni benne, hogy férjét nem jó végzet küldte neki, hogy a szenvedésekért, melyeket miatta visel, gazdagon megjutalmazva érzi magát az ő szerelmében. Gabriella vonzalmának megingathatlan volta lelkének alaptermészetében gyökerezik, de Bacsányi sajátos egyéniségéből is fakad. Hisz tudjuk, hogy a költő ifjúkori szerelmese később is Bacsányin csüggött szívével. Ő — bizonyára egészen öntudatlanul — a legjobb útát választá a női szívhez, mondhatnók mindig odaértve az öntudatlant, szándéknélkülít: a legfinomabb taktikával fért Gabriellához.

E nőnek minden lelki szükségét ki tudta elégíteni, mert mindent adott, a mi egy, a maga értékében öntudatos, de külső behatásokkal szemben szenvedő, magábamenekült lelket megnyerhet. Bacsányi rajongással hajlik meg a leány legnagyobb büszkesége: költészete előtt. E legérzékenyebb ponton, lelki élete e kicsúcsosodásában a legmagasabbra emeli őt. A gyöngéd elismerés, magafölbe helyezés, a hódolat, melyik nőnek nem hizeleg? Bacsányi Gabriella öntudatát boldog hullámszásba hozza s már ez magában elég volna a leányt lebilincselni, de e szivetkolduló trubadúri vonás nála a don Juanok biztos hirtelenségével párosult. „Gyors választásra“ készíti, merész föllépéssel kapcsolja magához kedvesét, anélkül, hogy fontolásra időt adna neki.²⁸ A passzív, magános álmokban tengődő léleknek ez kell, az akarattalan bolygónak a vonzó középponti égitest, mely rendszerébe ragadja és útját szabja czéltudatlan bolyongásainak. Gabriella lelkének királyi várát a szenvedések, üldözések, a világfájdalom, bizalmatlanság tüskebokraival vetették körül s ha Bacsányi ezeken magát pusztán áttörni akarta volna, tán soha czélt nem ér. De ő hódolva hajol meg, kitépni a tövist; virágot vet helyébe és mikor így könnyűvé tette az utat, úrként vonul be a várba. És lelkük viszonya egy életen át nem változott! Mert Bacsányi végig megtartotta kettős szerepét: szerette, méltányolta, dicsőítette, másrészt irányította, szinte kormányozta asszonyát. Hiszen ha rá gondolunk, hogy a költőnek végső gondja is felesége költeményeinek kiadása volt, míg a maga kitüntetésére nem adott semmit, Gabriellához való nagy becsüléséről már tanúságunk van, míg másfelől csak arra kell emlékeznünk, mikor Gabriella bocsánatot kér férjétől, a miért egyik — bizonyára férje

²⁷ Gabriella Bacsányihoz 1810 május 22. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

²⁸ Gabriella följegyzései 1800 szeptember 20.

által nem ismert vagy át nem javított — versét közölni merté.²⁹ Bár éppen e ponton őrzi meg költőnők önállóságát leginkább, e bocsánatkéréshez is odafűzi, francziául, mintha csak lepleket keresne öntudatos föllépésének: „Ismerem teremtet, engedj cselekedni.“ Ugy is névtelen volt a kérdéses költemény.

Bacsányi mindjárt viszonyuk kezdetén magára vette Gabriella lelkének irányítását. És az sem áll, hogy költőnők frigye lett volna közvetlen oka letörésének.³⁰ A lány éppen abban a reményben ment Bacsányihoz, hogy általa költészete föl fog virulni. „Egy ilyen ember társának lenni, kinek mindenhez van érzéke, ami nagy, magasztos, nemes és igaz . . .“ Így Gabriella.³¹ Bacsányi csudálva olvassa kedvese előbbi verseit, de rövid idő múlva ezt halljuk Gabriellától: „Mióta némi okom van ismereteimet tágabbaknak, művészi izlésemet képzetebbnék tarthatni . . . most veszem észre . . . mily kevés költeményem volt érdemes a nyomtatásra szánt kötetbe való fölvételre . . . Teljes átdolgozása ennek, vagy inkább egy részének, (mivel én, szigorú kiválogatásnál csaknem többet mint felét elvettem) egy idő óta ez is a főfoglalkozásom.“³² Ime, Bacsányi szellemének bélyege. Ő kora legműveltebb magyarjaihoz tartozott, művészi izlése tisztult, ítélete biztos volt. Barátai az időben Müller János, a svájcziai történetírója, Collin, Retzer és Rüpprecht költők és bizonyára F. W. M., ki felesége költeményeinek új kiadása elé egy értekezését csatolta s ki nem más, mint Wilhelm Friedrich Meyern, a kiváló szellemű író, kiből Bacsányi az *Értekezések*-ben is idéz,³³ éppen Gabriella versei elé írott cikkéből. Meyern fölfogása a költészetről „inkább a klasszikus régiség szép idejéből, mint a jelenből való volt.“³⁴ Bacsányi igen jól ismerte a német, francia és angol irodalmat, felfogásában, mint Meyern, klasszicizmusra hajlott, a latin klasszicizmusra; az új német irodalomban Schillerért, Goetheért rajongott. És éppen ez időben letek útat Ausztriába a hellén klasszicizmus művei,³⁵

²⁹ Gabriella Bacsányihoz 1810 július 14; ugyanott. Egyébként is számos vonásban lehetne Bacsányi erőszakos természetéről képet adni. Házasságuk azért mégis boldog volt, hiszen jelentéktelen szemrehányások, parancsolgatásokon kívül Bacsányi gyöngéd és elismerő volt neje iránt.

³⁰ Horánszky (id. m. 114. l.) éppen azt állítja, hogy Gabriella műzsája házassága után elhallgatott, holott azután jelent meg a G. és Amor und Hymen stb.

³¹ Gabriella Bacsányihoz 1800 július 20. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

³² Gabriella Pichler Karolinához 1802 május 16. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. Külön őrzött levél.

³³ Szinnyei kiadása 180—182. l. Az idézetek a G. Bevezetése LVI. és XIII. továbbá XLI. lapján.

³⁴ Wurzbach: Biographisches Lexicon 17. k. 183. l.

³⁵ Nagl—Zeidler id. m. 662. l. ³⁶ Ugyanott 666. l. ³⁷ Szinnyei id. m. 183. l.

bár mély nyomot nem hagytak a költészet termékein. Legtevékenyebb hívtük Schreyvogel, ki Jenában Wielanddal, Herderrel, Schillerrel igen jó viszonyban élván, ezidőben Ausztriába tért.³⁶ Bacsányi és Meyern közelében Gabriella a római költőket kezdi tanulmányozni, másrészt Schillerbe merül el. És hogy mindez Bacsányi kívánságára történik, azt sejteti a magyar költő amaz elve, hogy a poéta jól teszi, ha a vele egy városban élő, a dologhoz jólértő férfiúhoz fordul tanácsért; mert több szem többet lát.³⁷ Bacsányi feleségét szellemi részesévé tette: „Te magad is költőnő vagy — írja — és veled elmúlathatok ily dolgokban leveleimben is.“³⁸

Bacsányi kezdettől meg van győződve, hogy kedvese költői hírneve csak ezután nő meg igazán. „Már most gyorsan haladsz a szép, magas cél felé, amelyet nemedből kevés ért el . . . Ezt a férfi mondja neked, kinek ítéletét elvetned nem szabad, mert magad választottad őt Múzsád bírójává.“ Majd az igazi költőkről beszélve: „Megakarom mutatni, hogyan légy azzá; becsületesen, testvériesen próbálom az eszközt kezedbe adni, a mikre neked ehhez még szükséged van . . .“³⁹ Már előbb kérte őt Gabriella: „Vezess engem a te határtalan gyöngédséged járószalagján, jámbor gyermek vagyok, meghitten játszom a lánczokkal, mik naponkint szorosabban fűznek hozzád.“⁴⁰ 1799 december 9-én kapja Bacsányi, a „szkíta Horáczius“, mint őt a leány nevezi, Gabriella első kísérletét, az új irányban: „Das hohe Lied“-et.⁴¹ „Múzsája Mentora“ már másnap válaszol Gabriellának: „Nemsokára nemzedet legnemesebbjei fogják tisztelettel, megindultsággal és szeretettel említeni Gabriella nevé; és egyszer talán az idegennek hamvát is áldani, akinek sikerült az isteni lány szendergő szikráját fölélesztetni.“⁴² Látni, hogy Bacsányi nem volt ment minden büszkeségtől, hogy ily lánynyal léphet örök szövetségre. És csak ilyen nő köthette le Bacsányit, ki a jelentékeny, művelt és tevékeny, a világban is szerepet játszó nőket csodálta.⁴³ Azért mégis „tanítványának“ nevezi Gabriellát, igazi férfimódra; még a csudált leány fölött is szeret kissé felsőséget gyakorolni. Pedig eleinte még szigorú bírója se tud lenni. „A te szép, pompás szaffói ódádat . . . ropant tökéletlennek mondom, Apollra mondom, nem az! . . . A prozódiai hibákat, amiket javítani kell, most megjegyeztem, és mondhatom, számuk nem nagy s az egész darabban változtatni keveset kell . . . Ha nagyobb készséget értél volna el a verselésben, mint eddig! Míg ezt

³⁶ Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kézírattára.

³⁹ Bacsányi Gabriellához 1800 februárius 1. Ugyanott.

⁴⁰ Gabriella Bacsányihoz 1800 januárius 5. Ugyanott. ⁴¹ Ugyanott.

⁴² Bacsányi Gabriellához 1799 december 10. Ugyanott.

⁴³ Bacsányi levele a *Figyelő* 1879. évf. 316. l.

a készséget elnyered, a te mindennap érettebb, gyakorlottabb és teletöltőbb szellemed is előbbre halad . . .⁴⁴

Bacsányi elsősorban Gabriella verseinek külalakjára akar hatni, „Szivesen választottam volna — írja a leány — kedves versmértékedet, de még igen gyakorlatlan vagyok.⁴⁵ Majd oly vers forog szóban, melyet ismerünk: „Ich denke dein.“ „Kritikai anatómiára nézve le vagyok kötelezve neked; éreztem, hogy hibái vannak, de a csiszoláshoz nem volt idő.“ Bacsányi két szakaszt követel még a vershez, egy bevezetőt és egy befejezőt.⁴⁶ Így kezd lassan Gabriella költészetének tartalmába is behatolni. A lány kéri is egyszer: ne kívánjon annyi foltozást, ő ki nem állhatja azt.⁴⁷ Ám azért szorgosan követi utasításait, tréfásan írja le sétáját öreg barátjukkal „ki . . . senki más, mint bizonyos Horácziusz . . . mivel most megvagyok bízva Horácziuszt tanulmányozni.“⁴⁸ Ugyanekkor így ír Gabriella Müller Jánosnak: „Fivérem római gondolkozása . . . befolyással van rám.“⁴⁹ Máskor: „Ma más kedvenczem kísért el a parkba . . . Wallenstein táborában ütöttem tanyát Schillerrel együtt . . . ez a nyelv végtelenül hat reám.“⁵⁰

Bacsányi fölolvassa Müllernek Gabriella költeményeit. „Egész el volt ragadtatva. Ma ír Böttnek, hogy minden nyilvános véleménytől műveidet illetőleg tartózkodjék . . . Ő (Müller) bámulja rendkívüli erősedet a magasabb költészetben, nevezetesen a szaffói versfajban . . . azt mondta: láttam Berlinben, mily sokat csináltak Karschinból . . . s mi volt ő a te Gabriellához képest!⁵¹ Bizonyára Müller Németországban akarta Gabriella nevét terjeszteni. A szerelmes pár ezidei levelezésében találjuk említve: Weimarba levél ment, és azután, hogy onnan válasz jött. E levélváltás célja el van hallgatva, eredménye is, azonban valószínűleg összefüggésben van Müller „Bött“-jével. Ez Böttiger lehetett, ki akkor Weimarban folyóiratot adott ki, talán ennek küldött Müller Gabriella verseiből, hiszen Müller Weimarral összeköttetésben állott. Többet erről nem tudunk. A neves történetíró később költőnk új verseit a porosz királynénak is elküldi.⁵²

Mint látni, Gabriellalevelei ez időben hű képet adnak munkásságáról.

⁴⁴ Bacsányi Gabriellához 1800 februárius 2. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁴⁵ Gabriella Bacsányihoz 1800 januárius 31-én. Ugyanott.

⁴⁶ Gabriella Bacsányihoz 1800 július 21-én. Ugyanott.

⁴⁷ Gabriella Bacsányihoz 1800 augusztus 26. Ugyanott.

⁴⁸ Gabriella előbbi levelében.

⁴⁹ Ugyanott, 1801 januárius 2.

⁵⁰ Ugyanott, 1800 augusztus 27.

⁵¹ Ugyanott. Bacsányi Gabriellához 1800 márczius 22.

⁵² Müller János: Sämmtliche Werke (1835) 39. k. 172. I. Müller Bacsányihoz.

1802 körül régi verseit dolgozza át, már előbb hozzáfog újakhoz is és életrajzát is megkezdi; 1800-ról van keletve az akadémiai töredék. Közli néhány költeményét, melyek nyomtatásra sohse kerültek, „Das hohe Lied“ néhány szakát, mely szaffói formában, de nem az eredeti és nem is a Klopstock által alakított mértékben van írva.⁵³ Aztán a hernyócskáról írott bájos apróságot,⁵⁴ születésnapjára írott költeményét.⁵⁵ Kedveséhez intézi kutyája nevében egyik versét,⁵⁶ míg a „Soldatenlied“, mely Gabriella egy későbbi leveléhez van csatolva és ez időből keletve, csak valószínűleg az övé. Mint a Laudonhoz írott dicsőítő dalban, itt is minden dicsőség és háború ellenére csak békére vágyik.⁵⁷

Két verséről tudjuk, hogy ezidőben megjelent: az 1801—1806-ig virágzó Österreichischer Taschenkalender 1801-ben közli „Begleitung“-ját, hasonlóan 1803-ban is hozza Gabriella valamely költeményét.⁵⁸

E békés idők terméke az 1805-ben megjelent „Gedichte“ című újabb gyűjtemény. A kötetnek — mint a bevezetés mondja, — 1804-ben kellett volna megjelennie, I. F. Unger nyomdájában, Berlinben. Valószínűleg Meyern szerezte a kiadót, ki Gabriella verseit díszkiadásban óhajtotta nyomtatni, de Unger halála miatt a kéziratot költőnk visszakéri és újra átjavítva Bécsben adja sajtó alá a Degen-féle nyomdában.⁵⁹

Meyernt klasszikus lelke vonzhatta a bécsi Szaffóhoz, hogy művéhez értekezést csatoljon. Bizonyára egyenesen Gabriellának írta e költői méltatást. Ezt következtethetjük Feuchtersleben költőnek egy későbbi, költőnkhez intézett leveléből.⁶⁰ Az értekezés a költészet lényegén elmélkedve, Gabriellát védelmezi és méltatja. Bacsányinak ez nem volt inyére, ő az ily előrealó feldicsérést általában elítéli az „Értekezések“-⁶¹ ben és különösen felesége kötetére alkalmazza e gáncsot egyik levelében.⁶² „Kérdeni — szól Meyern — hogy lehetnek e költők a női nemben? . . . annyit tesz: lehetnek-e egyáltalán költők? . . . Hogy egy asszony, anélkül, hogy a gyöngédség ellen vétne, beszélhet-e, költhet-e nyíltan szerelméről? — De hát jobb-e a hazug hallgatás, mint az igazság?“⁶³ És határozottan mutat rá Gabriella legfőbb érdemére: „A legnagyobb költészet: a legmagasabb igazság.“ Bacsányi nem kevésbé volt híve a női költészet jogosultságának. Ő Szaffónak bámuloja és a

⁵³ 1799 december 9. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁵⁴ 1800 augusztus 21. Ugyanott. ⁵⁵ M. Tud. Akadémia kéziratára. ⁵⁶ Ugyanott.

⁵⁷ 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁵⁸ Goedeke Grundriss-a szerint. ⁵⁹ G. Bevezetése LXX—LXXII. l.

⁶⁰ Feuchtersleben Gabriellához. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—141. sz.

⁶¹ Színyei id. m. 173—201. l.

⁶² Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz. ⁶³ G. LIX—LXII. l.

G E D I C H T E
V O N
G A B R I E L L E B. I T S. I. V V I
geb. Bamberg.

*Mit einer Abhandlung über die Dichtkunst
von F. W. H.*

W I E N.
Gedruckt bey J. V. Degen. 1805.

Babergum Gabriella „Gedichte“-inek czimlapja.

nőktől nemcsak költészetet, de a mai felfogásnak megfelelően egyéni, sajátos értékű, a férfiétől különböző költészetet várt, vallotta, hogy bizonyos finomságok csak női lélekben nyerhetnek költői kialakulást. „Oly könnyen, oly játszi-könnyen, oly gyöngéden . . . csak nő . . . dalolhat, költhet, és nekünk férfiaknak ilyes valamiről egészen le kell mondanunk, — magának Wielandnak is . . . Ez nem dicséret és hízélgés, pusztán igazságosság“ . . .⁶⁴ Így fűzi tovább, mikor nevének egy ily könnyed verséről ír. E tisztult elmélettel szemben Bacsfányi nem Gabriellának való versmértéket követelt egyidőben tőle, nem ritka eset, hogy fejlett szellemek elméletben túlszárnyalják, sőt megczáfolják gyakorlati tényeiket.

Meyern Gabriella átdolgozásairól, simításairól is megemlékszik, ő átvitá költeményeit: „hosszabb gyakorlati tapasztalat- és a művészet lényegébe való érettebb bepillantással, mely a barátság és szerelem által nyert kialakulást.“ Mindazt, a mi innen elmarad, a költőnő nem ismeri többé magáénak. Így csak „kis része e verseknek áll az ifjú képzelem szülőiteiből . . . legtöbbször egy önmagába száműzött, környezete és téves összeütközések által gyakran sebzett élet gyümölcse.“ Az egészben „egy önmagával tisztában levő lélek csöndes személyisége“ tükrözik.⁶⁵

„A gáncs, a bírálat . . . múlászthatatlan kötelességem lesz.“⁶⁶ Bacsfányi e későbbi megjegyzése már a jóval korábbi idők meggyőződése. Ő Gabriella ifjúkori költeményeiben csak lépcsőt látott a jövődőlbeli nagysághoz, a *Gedichtebe* azok csak nagy rostálás után kerülnek. A „sokat írás“ nagy ellenzője,⁶⁷ Bacsfányi az Összes Költemények 155 verséből csak 42-t érdemesít az új gyűjteményre. E válogatásban minden elesik, a mi tartalom, külalak vagy más művészeti szempontból ellenkezik költőnőnk Mentorának elveivel.

Csak egyetlen egy pajkos hangú maradt meg a régiekből.⁶⁸ Bacsfányi költészete a nemes komolyságé, ő Gabriellát a „magasabb poézis“-re szánta, és így tőle is komoly hangot kíván, különben ezzel nem fővónását törli költészetének; hiszen Gabriella inkább merengő, mint derős. Külső, ideiglenes értékű indítékokból fakadó költeményei csaknem egyig eltűnnek, biztos érzéssel tartja meg a költőpár azokat, melyek mindig

⁶⁴ Bacsfányi Gabriellához 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

⁶⁵ G. Bevezetése LXVI—LXVII. l.

⁶⁶ Bacsfányi Gabriellához 1816 januárius 16. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—140. sz.

⁶⁷ Bacsfányi Gabriellához 1816 februárius 22 és januárius 8—12-én, M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—140. sz.

⁶⁸ G. 58. l.

értékesek maradnak. Elesnek a műkritikai, politikai érdekűek, értékük, életük a tisztavirágé. Csak egy marad meg a családtagokhoz frottakból; ⁶⁹ néhány a barátságának szenteltekéből, és szinte harmincz a szerelmi lírából. Bacsányi ezzel Gabriella költői erének szivéig nyúl: legegységibb, legeredetibb szerelmi lírája volt, időhöz legkevésbé kötött értékeket hordva magában. Csak belső élményen, de igazi meglevő élményen alapultak e tárgyú költeményei, a mit Bacsányi követel a jó költeménytől: „ne legyen pusztá költészet, hanem igazi, valódi életből merített helyzet.“⁷⁰ Szerelmi versei közül is elhullanak azok, melyek mindig a kötelességet emlegetik, az egy érzelemből fakadók közül csak egy-egy kerül be, és így nem találni azt a nyomott, egyforma hangot, mely az Összes Költemények nagyrészében uralkodik.

A fölvetett költemények se maradnak a régiben, változtatásukban két iránynyal találkozunk: Gabriella egyrészt újképpen dolgozza át verseit, másrészt visszaállítja oly alakba, melyben azok a Wiener Musenalmanachban megjelentek. Kétségtelen, hogy itt azokat a tévesnek ítélt javításokat töröli, melyeket Bacsányi és Meyern kárhoyztattak, s amelyek idegen kéz nyomai az Összes Költeményekben. Így a holdhoz írt költemény megint hosszabb,⁷¹ a mint a W. M.-ban, bár az Összes Költemények alakja határozottan szerencsésebbnek mondható. Hasonlóan Schmerling barátnőjéhez írott verse is újból régi alakját mutatja.⁷² Egyes szavakat is visszaállít: „igen lehangolt“ lantja a Wiener Musenalmanachban, az Összes Költeményekben e helyett „igen szomorú“ áll, 1805-ben ismét „igen lehangolt.“⁷³ Hasonló a költemény, hol a költészet dicsőítését zengi: csak az győzi le az előítéletet, versben szabad őszintének lenni. E világos expozíció után az Összes Költeményekben még két magyarázó sor következik, mely már latinizmusa miatt, de az alapformánál jóval hosszabb szótagszáma miatt is szerencsétlen betoldás volt: a költészet az illem, szokás Cerberuszát elringatja. 1805-ben e két sort újra elveti.

Míg tehát Gabriella versei egyfelől megint régi alakjukat veszik föl, másfelől férjéhez való emberi viszonya finoman szivárog bele régi költeményeibe. Gabriella első szerelme egyénietlen, szenvedő, szinte árny, Bacsányi annál jellegzetesebben lép elének, Gabriellával a költeményekbe oly verseket vétet föl, melyek csakis azért értékesek, mert új viszonyára találók. A kritika szemére veti, hogy ki is hagyhatta volna „Einladung zum Souper“ czimű versét az új gyűjteményből.⁷⁴ Olvasva

⁶⁹ G. 42. l.

⁷⁰ Bacsányi Gabriellához 1816 januárius 16. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—140. sz.

⁷¹ S. G. 54. l. — G. 40. l.   ⁷² S. G. 49. l. — G. 89. l.

⁷³ W. M. 1787; 124. l. — S. G. 259. l. — G. 98. l.

⁷⁴ S. G. 232. l. — G. 73. l.

levelét, melyben a barátjával eltöltött estét — ha szerény is volt a vacsora — ifjúsága aranyálmáihoz sorolja,⁷⁵ megértjük, miért nem hagyta el a költeményt, mely ily egyszerű estének rajza.

Két fordított költeményében, eddig megtartotta az eredeti formát; mint férfi beszél kedveséről,⁷⁶ most viszont, mint nő szólal meg.

Az elsőben az egyénietlen leírást átformálja. Százan énekeltek akkor így kedvesükről; így Wieland: „rózsafényből és liliomhóból szövött“-nek mondja a csudaszép asszonyt és ez olyan kép, melylyel egyre találkozunk. E sablonszerű leírást:

„A rózsában arcza virul rám
A liljomokban kis keze
Ajka a szegfűben pirul rám
Tulipánban tarka meze.“⁷⁷

most átformálja. Az ő „komoly alakja“ jelenik meg neki: „Arczát megsápasztotta bánat, de vágyamnak kétszerte szebb.“ Ugyanígy a másik költeményben, míg egykor arról panaszkodik: „Ő szeret . . . , de nekem, nekem nem eléggé nagyon,“ mert egy keményebb vonásban Bacsányi lép elénk: „Ő szeret! és — büszkébb semhogy bevallja.“ Az „Impromtu“ ezen sora: „Adolfom nincs velem“ most „. . . Ő nincsen itt, Barátom, Mindenem!“⁷⁸ Ismerve leveleit és új verseit, mindez csupa Bacsányiról vett vonás: Ő a „Tanító, Barát, Férj“ egy személyben,⁷⁹ Ő a büszke, komoly ideál. Megváltozott életfelfogást tükröz néha egyetlen szó: „Önmagunk élvezésének“ nevezte a magános lány, a lemondó szív, a visszavonulást, „öncsalás“ lesz az a menyasszony, asszony boldogságot késtelt szívének.⁸⁰

Bacsányihoz való szerelmét visszavetíti még a múltba is, annyira hatalmat vesz az rajta. Mintha e szerelem már a kedves jötte előtt tárgytalanul lobogott volna:

„E gyöngéd, öntudatlan érzemény Nem sejtve még, mi sorsra nő meg, — — — — — Ugy ért, szentelve a jövőnek	Hogy elnyerhesse hí erény, A legméltóbbnak a föld kerekén Győzelmi koronába drágakőnek.“ ⁸¹
---	--

⁷⁵ Gabriella Bacsányihoz 1800 februárius 5. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁷⁶ G. 108. l. — S. G. 24. l. — továbbá G. 30. — S. G. 198. l.

⁷⁷ Eredetiben: Ich seh' in Rosen ihre Wangen
Ich seh' in Lilien ihre Hand,
In Nelken ihre Lippen prangen
Und in den Tulpen ihr Gewand.

⁷⁸ S. G. 11. l. — G. 39. l. ⁷⁹ G. 146. l. ⁸⁰ S. G. 165. l. — G. 77. l.

⁸¹ Eredetiben: Sich selber unbewusst . . .
Noch unbekannt mit ihrem seltnen Loose,
— — — — —

Másirányú változtatás a reflektáló elemek betoldása, nem éppen szerencsésen.⁸² Rövidítés közben gyakran összeforgatja a szakaszok azelőtti rendjét.⁸³

Kifejezéseiben igyekszik emelkedettebb lenni. Bacsányi főleg ezeket javítja magyar költőkben is.⁸⁴ Szerinte a középszerűnek, „mint nem szépnek és nem jónak, a poézisban nincs helye.“ „A szépítés, nemesbítés vagy eszményítés . . . a mi dolgunk, művészi kötelességünk és legyen is, maradjon is az.“⁸⁵ Gabriella is igyekszik ünnepélyesebb lenni: „Ach!“ írja „Leider“ helyett,⁸⁶ „hohen Wert“-et helyett csak „Wert“ helyett, amint a „hoch“ szót most folyton alkalmazza. (Hochgefühl, stb.)

Egyes halvány képet tesz néha világossá egyes szó változtatásával, például itt:

„So lang die Ros' am dunklen Strauche glühte“ . . .

Most:

„So lange sie noch frisch am Strauche glühre“ . . .⁸⁷

A költemény további menete javálja, hogy a rózsa üdesége legyen kiemelve ellentétéül a későbbi hervadásnak. Másutt „die im Zwang verschwundne Zeit“ helyett „die im Zwang durchbrachte Zeit“ áll és ez a jellemzőbb, mert kényszerben inkább magunk küzdjük le az időt, mintsem tűnik az.⁸⁸ Ily finom kidomborításokban méltán keressük Bacsányi kezét, ki például az 1816-ban megjelent „Schillers Bild“ ezen két sorát:

Te drága kép! Át e szomorú éltén — Ragyogj nekem.⁸⁹

elítéli és megrója, mert a költőnő itt már nem az arczképről, de a költő szellemi képéről beszél; és most már nem tudjuk, melyik kép ragyogjon előtte; az olvasó az arczképre gondol. Gabriella megfogadja tanácsát. Az akadémiai kézíratos gyűjteményben így állnak e sorok:

Te dicső szellem! át e pusztá éltén — Ragyogj nekem.⁹⁰

So reifte sie, der Tugend einst zum Lohne
Als Preis für Treu und Redlichkeit,
Als Kleinod für die Siegeskrone
Dem Würdigsten der Sterblichen geweiht. (G. 1—3.)

⁸² S. G. 174. l. — G. 50. l.; hasonlóan S. G. 111. l. — G. 71. l.

⁸³ S. G. 138. l. — G. 81. l.

⁸⁴ Horánszky id. m. 503—534. l. Bacsányi bírálata a „Kesergő Szerelemről“.

⁸⁵ Szinyei: Bacsányi irodalmi működése. M. K. Sz. 1898. évf. 154—188. l. — Czeizel János: Bacsányi jegyzetei Kis Jánosnak 1815-ben kiadott költeményeihez; a lőcsei főgimnázium 1900—901. Értesítője 3—4. l.

⁸⁶ S. G. 102. l. — G. 62. l. és S. G. 138. l. — G. 81. l.

⁸⁷ S. G. 299. l. — G. 23. l. ⁸⁸ S. G. 17. l. — G. 34. l.

⁸⁹ Eredetiben: Du liebes Bild! Schwebst nun durchs trübe Leben — Mir leuchtend vor. Aglaja. (Bécs, 1816.) 84. l.

⁹⁰ Eredetiben: Du Geist des Edlen! Geh durchs trübe Leben mir leuchtend vor.

Hogy a költő a legcsekélyebb dolgokban is férjét követte, azt érdekes apróságból látni: 1800-ig kiadott költeményeiben a személyes-névmások mindig kicsiny betűkkel voltak írva. Bacsányi Kisfaludynak írja, hogy ha „kedveséről szól, azt írja nagybetűvel.”⁹¹ Az új kötet minden személyhelyettesítő nevet nagybetűvel ír: Ő, Téged, Ti, Mindenem!⁹²

Verstani szempontból a Költemények haladást nem mutatnak. Bacsányi nem vette észre Gabriella formagyöngeségeit. „Költeményeid prozódia és versszerkesztés tekintetében oly tökéletesek. Schiller és Goethe egy-egy hibája nem igazolhat annál egy rossz verslábat, ki gyermekkorra óta a versmértékben oly tökéletes volt.”⁹³ Sőt figyelmezteti „A rím és értelem együtt maradjon, és a szolgáló ne akarjon asszonyának parancsolni.”⁹⁴ Ez elvét Bacsányi magyarul versbe is foglalta, és őt, a ki azért mégis igen gondos volt a formában, felesége csengő rímei, könnyen folyó sorai vesztegették meg.

Az új versek költőnk lelkületében egy lépéssel tovább visznek: a boldogtalan szerelemből a nyugalom révébe jutott az 1800-adik év felé. Ám e nyugalom újból megszakad. Az új lelki élmények új vonással gazdagítják költészetét:

Józan okoskodás ime már nem elvem.
Csak te óh szerelem! . . . Ki foglyodul ejtél.⁹⁵

Valóban alig tud más tárgyat kapni, mint boldog szerelmét. Nyugtalan elborúlásaiból fakad néhány verse, bánatát titkolja, csakhogy Őt ne szomorítsa.

Ám ha fölnyilik ajkam szóra egyszer
Vagy tán megszakad lassú kinban éltém
Akkor megtudod — csak Te, drága Testvér!
Bússzavú titkom.⁹⁶

⁹¹ Horánszky id. m. 511. l. Bacsányi bírálata a „Kesergő szerelemről.”

⁹² S. G. 9. l. — G. 16. l. Hasonlóan: S. G. 54. l. — G. 40. l. stb.

⁹³ Bacsányi Gabriellához 1816 januárus 17. M. Tud. Akadémia kézirattára. L. 40—140. sz.

⁹⁴ Ugyanaz. Ugyanott 1816 januárus 28.

⁹⁵ Eredetiben: Kalte Weisheit ist jetzt nicht meine Gefährtin.
Liebe beherrscht nur Liebe! mein ganzes Wesen. (G. 120. l.)

⁹⁶ Eredetiben: Bricht einst aber die Zeit des Schweigens Siegel
Oder nagender Gram des Lebens Knospe:
Dann erfährst Du es Bruder! bald, und nur Du
Dieß mein Geheimniss. (G. 105. l.)

E magába vonuló szenvedés még a múltak hangulata, „ugyanazon hangulatban vagyok — írja ismeretségük elején — egészen abban, mint mikor Schmerling Rózália barátnőmnek írtam! . . . Hadd hordozzam egyedül bánatom!”⁹⁷

Mint hosszas fázás után meleg szobában jobban didergünk, lelke nem tud még örülni. A viszontlátás csak mint fölczikázó villám világít be lelkébe és tovaszáll! De az Ő szeme mint az örök kibékülés napos derüje tekint reá. Gabriellát mély csüggedéstől szabadítja meg új szerelem: kétszer is fölvetődik költészetében az árny: Ő végét kívánta életének.⁹⁸ Pedig diadalmaskodott boldogtalan szenvedélyén: a nyugalmat elérte és íme, itt bepillantást enged lelkébe, mely nem aszkézisra, nem magának-valóságra született.

Hogy átjárja, hogy lebilincseli az új szerelem! Távol kedvesétől nyugtalan sóvárgás epeszti, mindig rágondol, oh, elsovrad a vágtyól! „Ah jöjj, lelkemnek napja, üdvössége!”⁹⁹ Ez a boldog várakozás, ez a beteljesülésekért való epedés, e csillapítást esengő szerelem mi más, mint a hajdani lemondó vezeklés! E szerelem reális; Bacsányi nem az elérhetetlen csillag, a kire Gabriella mint megvíthatatlanra néz, ő a húsból, vérből való férfi, kiért csak karját kell kinyújtania. Mint ember és egyén, nem mint ábránd és elvont ideál lép ő elénk. Mily jellegzetes a kép, a mit kedvese róla ad, mily hű, csak épp a szerelmes nő gyöngéd elfogultságának enyhe fátyola esik rá eszményítésül: „Ő az! kiált fel képe láttára:

Nézd, mint hullnak fűrtei, nézd csak az enyhe szemöldök
Nyájasan íveli fönt kémlő büszke szemét.
Homloka egy helyt gondolatoktól mélyre beszántva —
Ámde megenyhíti ezt ábránd, méla vonás.
Óh! és büszke önérzete melylyel néma nyugodtan
Tűrni tud és daczol is minden földi csapást. . .¹⁰⁰

S e test, e lélek örökké övé, a legszentebb jogon: a szerelmi jogán! A nyugtalan aggódás, mely házassága előtt rettenté, költeményeiben sohse tükrözik, „tisztán, vidáman, mint tavaszi nap“ kel föl

⁹⁷ Gabriella Bacsányihoz 1799 november 11. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁹⁸ G. 120. l. 137. l.   ⁹⁹ G. 143. l.

¹⁰⁰ Seht, wie Locke sich schmiegt! Wie dem Zeichen des Friedens vergleichbar
Über dem forschenden Aug' freundlich der Bogen sich wölbt!
Jene Furche der Stirn, des stillen Tiefdenkers Gepräge
Mildet sich durch das Gemisch schwärmender Nachtfantasie.
Und der erhabene Stolz! gegründet auf Selbstgefühl, duldend
Ruhig und trotzend zugleich jeglicher Laune des Glücks.

(G. 101. l.)

most minden hajnal, kéz a kézben, mennek át az életen, háziasságával, szellemével egyaránt az ő boldogságát fogja művelni:

Oldaladnál gyakran hadd lehessek!
 — Ott csalás, gonoszság el nem érhet —
 Gyógyító kezemmel fátylat vessek
 Száz sebiünkre, mit ránk mért az élet.¹⁰¹

E boldog, tiszta szerelemben való egyesülés sohse érzéki; és tisztán emberi szempontból nemesebb érzés, mint ama magába menekülő lemondás volt, mely az sehova sem vitt, ez meg egy tettekben gyümölcsöző életküzdelemre vezetett. Gabriella ott talán eszményibben szeret, mintegy csak maga áll szerelmével a színen, míg most szerelme tárgyával egyszerre lép föl, de e szerelem értékesebb kincseket adott neki. Ő férjében nemcsak kedvest, de barátot, a ki őszinte, fivért, ki békésen osztozik, tanítót, ki irányít, szerelme, ki önérzetes és mégis gyöngéd, egyszóval egész embert kapott. Mily büszke ő e férfira! Fenyő az az erdőn a törpe fák között, ha fejedelemnő volna, sem választana mást. Mintha Horácziusz Lydiáját hallanók: Mig kedvese szerette „fényesebben élt Iliánál,“ azaz Ilión királynéjánál. Gabriella e néhány csöndes évben tengerszenvedésének¹⁰² jutalmát már megtalálta.

Költeményei e pár vonásában Gabriella az asszonyszív legnemesebb valóját csillogtatja. A boldogabb, bátrabb, büszkébb szerelmet, mely minden egyéni bája mellett öröknői. Melyik asszony nem szenvedett titkon és mutatott derült arcot a kedvesnek? Ez nem áltatás, de neánts-virágvonás; mely érezteti velünk, hogy bizonyos fájdalmainkat férfi enyhíteni, de érteni se tudja; nem színlelés, de gyöngédség: „Tanácsolni tudnál, segíteni nem,“ mondja Gabriella.¹⁰³ Lényének másrészt teljes fölolvadása férje lelkében, ki mindene, kinek mindent kell adni, a hajdan egész udvar fölött uralkodó lánytól szinte megható és mosolyra fakaszt naiv büszkesége: Az ő férje a világon a legderekkabb!

Ezzel szemben fájdalmas két kép az atyjáról és nagybátyjáról írott költemények, melyekkel a két drága vérét sírba kíséri.¹⁰⁴ És hogy Gabriella lelkében a balsejtelem fullánkja ott lappangott a boldogság ifjú mézében, azt éppen atyjáról való álma sejteti, melyet itt megénekel. A kedves halott megmutatja jövőjét, mely nehéz szenvedésekkel vár reá. Talán anyja átka nem hagyta pihenni szívét, hogy ilyeneket álmodott: a várt, remélt boldogság küszöbén.

¹⁰¹ Eredetiben: Lass mich oft an Deiner Seite weilen,
 Unerreicht vom argen List und Trug, —
 Leise schonend all die Wunden heilen
 Die das Schicksal unsern Herzen schlug!

(G. An meinen Gemahl.)

¹⁰² G. 146. l.

¹⁰³ G. 103. l.

¹⁰⁴ G. 137. és 129. l.

Néhány vonást kell kiemelnünk az új versekben: a Schiller-rajongás költeménye e ihleti Gabriellát: „Schillers Gedichte.“¹⁰⁵ A költemény Schiller „Das Ideal und das Leben“-je hatása alatt készülhetett: a halandó, ki megistenítve érzi magát az isteni hivatás által, Gabriellát is magasratörésre készíti. E költemény egy sorát Gabriella más versében is fölleljük, maga tán észre se vette; Schiller: „Holdak változnak, tűnnek nemzedékek.“ Gabriella: „De hónapok változnak, tűnnek évek.“¹⁰⁷ „Nem álom az erény!“ kiált föl Gabriella, mint Schiller: „És az erény, ő nem pusztá szó!“¹⁰⁸ Bizonyos, hogy a nagy költőnek erősen kidomborodó nemes etikája volt Gabriellára oly vonzó, a miről később a „Schillers Bild“ című versben vallomást is tesz.

Goethe se hagyta hidegen költőnők szívét. Két költeménye vall a nagy mesterre, az egyik: An Ihn!¹⁰⁹ Eredetileg „Ich denke dein“ volt a címe, de Bacsányi a költeményhez kezdő és befejező szókat kívánva, a kezdősor címűl nem állhatott meg, mert új alakjában a második szakaszt kezdi. A versforma Gabriellától eddig sohse használt: 10—4—10—6 szótagú négysoros szakasz keresztrímmel. Ez Goethe „Nähe des Geliebten“ című költeményének formája. A tartalom csaknem ugyanaz. Csakhogy míg Goethe-nél a természetnek csak ragyogó vagy rejtelmes képei sorakoznak együvé; míg nála fokozatosan válik a kedves sejtelmes visszaálmódása végül a valódi jelenlét utáni vágy szenvedélyes kitörésévé; Gabriella vihart, villámot, esős virradást, rózsák pergését kapcsolja össze a szüntelen sóvárgással és nem tart fokozatot, mely által Goethénél úgy hat a végső felkiáltás: „Óh, lennél itt!“ mintha lassan bomló virágot végül hirtelen pompába feselni látunk. E költeményre egyébként talál Gabriella mondása: „Mert a mi szívből jő, az szívre is talál,“¹¹⁰ e gondolatot Goethe már mástól, Friederike Bruntól vette, így került az Gabriellánál már harmadkézbe. Hogy forrása Goethe volt, valószínű, mert Gabriella olvasságta a göttingai almanachot.¹¹¹

¹⁰⁵ G. 117. l.   ¹⁰⁶ Schiller: Abschied vom Leser.

¹⁰⁷ Eredetiben: Doch Monde wechseln, und die Jahre fliehen.

(Kiadatlan versgyűjtemény az Akadémiában. R. U. J. M. 40—82. sz.)

Schillernél: Monde wechseln und Geschlechter fliehen.

¹⁰⁸ Eredetiben: Die Tugend ist kein Traum! (G. 137. l.)

Schillernél: Und die Tugend, sie ist kein leerer Schall!

¹⁰⁹ G. 143. l.

¹¹⁰ Gabriella kiadatlan versgyűjteménye. Rendezett gyűjtemény. IV. könyv. M. Tud. Akadémia kézirattára R. U. l. M. 40—82. sz.

¹¹¹ Gabriella Müller Jánoshoz 1801 januárius 2. M. Nemzeti Múzeum kézirattára. B. l. 1315. sz.

Egy másik költeménye egészen Mignon panasza: „Ne szólnom, hallgatnom parancsolj“ . . . stb. A titok, mely bevallatlanul emésztí lelkünket: ez ihleti Gabriella költeményét: a boldogtalanság, mely nem kereshet a barát ölén enyhülést, e természet ezzel szembeállítva. Goethénél a fölbuggyanó forrás az ajak megnyitására kész, ám hasztalan: Gabriellánál a tiszta patak suttogja el árúlón gyöngéd panaszát, míg ő neki hallgatnia kell.¹¹²

Talán szintén Goethe hatására, ha közvetve is, — változott meg Gabriella fölfogása a természetről. Maga a kijelentés, a mit most tesz:

Szép vagyok természet halotti díszben
Szép, ha még komor is, ha ünnepélyes!
Nékem éppen szebb a virágos, ifjú
Zsenge tavasznál.¹¹³

már haladást jelent. E költemény az őszi alkony rajza, az esőfellegek, a viharszéttörte cserfa, a bagoly bűgása; mindez elég szemléletes képpé olvad össze. A vihar, mely egyébiránt egyszer már a S. G-ben is szerepel, most újra ihleti:

Rádgondolok, mikor sebes vihar kel
Villám cikáz.
A fákról lombot, szirmokat kavar fel
S a földre zúgva ráz.¹¹⁴

E különben hangulatos, dallamos verse a Wiener Musenalmanachban is fölbukkanó hibáját mutatja: Inkább szobában, mint a szabadban születnek természeti képei. Amott tavasszal gyümölcssterhes földről beszél,¹¹⁵ itt meg így szól:

És téged látlak, hajnal hogyha szürkül;
Még int a hold.
Bús esőverten, üde lombja nélküli
A rózsá elhajolt,¹¹⁶

¹¹² G. 105. l.

¹¹³ Eredetiben: Schön bist du o Natur! auch jetzt in deinem
Sterbekleide, wenn gleich so ernst und feierlich!
Meinem Auge schöner als selbst im holden
Schmucke des Frühlings. (G. 113. l.)

¹¹⁴ Eredetiben: Dein denk ich auch, wenn sich Gewitter türmen
Und Blitze dräun,
Wenn, rasch durchsaust von fürchterlichen Stürmen
Die Bäume Blüte streun. (G. 143. l.)

¹¹⁵ W. M. 1785; 13. l.

¹¹⁶ Eredetiben: Ich sehe dich, wenn mir der Tag schon grauet
Der Mond noch winkt,
Und dort im Busch, vom Regen übertauet
Die Ros' entblättert sinkt. (G. 143. l.)

A hold fönt van, a rózsa mégis esővert, bár nem éppen lehetetlen kép, de magyaráznunk kell és a magyarázat elüzi az egyszerre való megjelenítést. Olyan kép ez, mint az athéni síró malacz: nem a normális, de kivételes eset és ezért — ily alakban — nem művészi. Csak úgy volna az, ha valamely előző vonásból már sejthető volna, hogy egy eső utáni kép következik, de erre semmiből se következtethetünk.

Ennyi újat adnak Gabriella új versei. Tartalmuk más alakba öltözik, mint ifjúkori költeményeie. Gabriella e költeményeit egész más szemmel nézi: amazok *dalok* voltak, ezeket *ódáknak* hívja. Bacsányi ehhez illőnek leginkább a klasszikus formát tartotta. Gabriella nem is tanult sokat mesterétől, Horácziustól, bár a „római észjárás“ dicsőíti. Kátót, Lucius Junius Brutust, Ariont delfineivel¹¹⁷ és az Olimposzt¹¹⁸ emlegeti¹¹⁹ is, azért csak magából merít most is egészen, „római gondolkozás“ helyett nála csak római külsőre találunk. Ez sem teljesen új nála, mert már az Összes Költemények-ben is találunk két klasszikus mértékben írott verset.¹²⁰ Nagyobb számmal azonban csak itt találkozunk velük. Bacsányi egyébként — bár Kreskayval, Verseghyvel szemben a klasszikus versmérték védelmezője — azért meg van győződve, hogy a most élő és virágzónyelvek közül egy sem követheti a tökéletes római mintákat; mert tökéletes prozódiaival egy se bír, kivéve a magyart.¹²¹

Gabriellának hat költeménye van klasszikus formába öntve, egy disztichonba, melyet Bacsányi is használt;¹²² de a többinek mértékét a magyar költőnél nem találni, ő ugyanis Horácziusz és Klopstock példájára többnyire alkaioszi mértékben írt.¹²³ Gabriella e mértéket egyetlen későbbi ódájában használta, míg most többször választja a kis szaffói alakot, még pedig a mint azt Klopstock átalakította.¹²⁴ Másutt a harmadik láb daktiluszát mindenütt a második láb helyére teszi és így Catullus kedves formájában, a phalaecius hendecasyllabusban látszik írni, a bezáró adoniszi sor azonban az eredeti szaffói strófára utal.¹²⁵ Ezt már nem találjuk Klopstocknál. E formák Horácziusnál nem fordulnak elő.

A kritika nem fogadta szívesen a költő újabb irányát s ő maga is később nem igen írt klasszikus mértékben.¹²⁶ Nem volt nagy művész benne és csak Bacsányi elve — mely a németségől a tökéletes pro-

¹¹⁷ G. 103. l.   ¹¹⁸ G. 132. l.   ¹¹⁹ G. 132. l.   ¹²⁰ S. G. 6. és 12. l.

¹²¹ Szimyei id. m. 197. l.

¹²² Elegia 1788 és Mantua 1799. (A Toldy-féle kiadás 12. és 60. l.)

¹²³ Egy nevendék bikkához. Tünnődés. (U. o. 35. és 47. l.) Vesd össze 1816 januárius 16. levelével, M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 4°—140. sz.

¹²⁴ G. 103. és 113. l.   ¹²⁵ G. 105. l.

¹²⁶ *Annalen der Literatur und Kunst* etc. (Bécs, 1805.) II. k. 376. l.

zodiát megtagadja — érteti meg velünk, hogy ő felesége készségével meg volt elégedve, mely ilyen sorokat adott: „Jene Furche der Stirn des stillen Tiefdenkers Gepräge . . .“ Mi jögon áll a Tief helyén? Természeténél, helyzeténél fogva hosszú, itt a daktilusz második rövid szótagjának helyébe lép. E formák már a szellemnek se feleltek meg, melyet takartak.

Gabriellától 1807-ben hosszabb lélekzetű költemény jelenik meg: „Amor und Hymen, ein Gedicht zur Vermählung einer Freundin.“ A kis munka, mely állítólag 40 oldalra terjed, valószínűleg nem maradt fenn.¹²⁷ Még abban az évben szó esik róla s a bírálat kiemeli a forma báját, a világos allegória vidám szellemét, hamiskás élceit, de végső értékelését azidőre halasztja, mikor az teljes befejezést nyer.¹²⁸ Gabriella e költeményét utolsó igazi költői sikerének kell mondanunk és Schindel bizonyára kora felfogását tolmácsolja, mikor e művét, mely „élcz és báj“ által kitűnő, a költőnő legsikerültebb alkotásának mondja.¹²⁹

Ezidőből való még a Teréz császárné halálára írott hosszú, de töredékben maradt költeménye. Az 1807—11 között virágzó Apollonban 1808-ban és 1809-ben találkozunk költeményeivel.

A Bacsóányi-pár életében most oly fordulat áll be, mely Gabriella lelki békéjét fölírzza, őt magát csöndes munkaköréből kiragadja.

(Nagyenyed.)

Berde J. Mária.

¹²⁷ A berlini „Auskunfts-bureau der deutschen Bibliotheken“ értesítése.

¹²⁸ Neue Annalen der Literatur des österreichischen Kaisertumes (Bécs, 1807.) I. k. 267. l.

